

ביאורים

העיסוק האינטנסיבי במידת הכניעה, בחשיבותה ובהכרחיותה לאדם מעלה שתי שאלות, בראשונה נדון ביום זה, ובשנייה ביום הבא.

הראשונה: מה מקום הכניעה בעבודת ה' עבודת ה' שבלב כוללת דרישות רבות מן האדם. האם ייתכן והכניעה הינה עוד אחת מחובות האדם, או שכל המידות, כל דרישות הבורא מהאדם בחובות הלב, כולן מתבססות על קניית הכניעה תחילה?

רבנו בחיי מסביר שהקשר בין עבודת לאדנות הדוק. עבודת ה' כולה, מתבססת על ההכרה בקב"ה כאדון. הכרה זו אינה יכולה להימצא בלעדי תפיסת האדם את עצמו כעבד. רבנו בחיי טווה מהלך הקושר את הכניעה לכלל המידות: כניעה כנה ואמיתית לקב"ה היא הבסיס לכל. לאחר שקנה האדם את הכניעה, ממילא מתחייב הוא בכל חובות העבד ביחס לאדונו, וכן מתחייב הוא ליחס לאדונו הקב"ה את תארי האדנות. ההכרה בעבודתו לה' ובאדנותו של ה' עליו מחייבת אותו באופן טבעי לקבל את עבודת הבורא, ולפרוע את חובותיו כלפיו.

'חובות הלבבות', עבודת ה' שבלב והמידות הטובות, כולן מתבססות על קיום חובותיו הבסיסיות לה', כדברי הנביא: "הנה שָׁמַע מִזְבַּח טוֹב" (שמואל א טו, כב). בני ישראל מתנדבים זבחים לזבח לבורא, בעוד שאת החובה הבסיסית לשמוע אל ציווי ה' ולאבד את עמלק ורכושו אינם מקיימים.

התלות של חובות הלבבות בקבלת עבודת הבורא מתבררת מהמהלך שראינו, שתחילתו בקניית מידת הכניעה. הכנוע חי במודעות לכפיפותו לה'. ממילא אנוכיותו, תאוותיו וחולשותיו, כולן נידחות מפני דרישות הבורא. בניין הרוח של האדם כולו בנוי על ההכרה באדנות הבורא.

בסיום הפרק אומר רבנו בחיי שאף התשובה, עליה נלמד אחר הכניעה תלויה בהכרה בעבודת לה'. רק המכיר באדנותו של הקב"ה עליו, יכול לשעבד עצמו לעבודתו, וממילא, כאשר רואה שמקצר בחובותיו - יכול לפעול ליישר את דרכיו ולתקן את פועלו.

הרחבות

• עבודת עם ישראל לה'

ולא תתקיים העבודה מן האדם לאלהים, אלא עד שיקבל על עצמו כל מידות העבודת. רבנו בחיי מבאר שעל האדם החפץ להתקרב לאלוהים לקנות בנפשו יחס של עבד כלפי הקב"ה.

המהר"ל, בדרשותיו לתורה, מסביר שכיון שהקב"ה גאל את ישראל ממצרים, מבית עבדים, הרי שהם הפכו להיות עבדיו: "אלא שרצה לומר אחר שהוצאתי אתכם ממצרים מבית עבדים, היא היא סבה מכרחת אתכם לעבדים לי ושמוכרחים אתם לקבל גזירתי ותורתי בעל כרחכם. ורצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך לא עלה לרצון לפניו יתברך שיאמרו מרצון נפשנו הטוב נעשה זאת רק יהיו עבדים קנויים לו בהכרח, ולכך כפה עליהם ההר כגיגית כאשר דרשו מ"בתחתית ההר" [שמות יט, יז] לומר אם אין אתם מקבלים התורה שם תהא קבורתכם" [דרשות המהר"ל, הקדמת הדרוש על התורה].

לפי דברי המהר"ל, הקשר הבסיסי בין הקב"ה לעם ישראל הוא כמו קשר בין אדון לעבדיו. דבר זה מבאר מדוע הקב"ה "הכריח" את ישראל לקבל את התורה (כפה עליהם הר כגיגית' [רש"י שמות יט, יז]), אילו היה הדבר תלוי בבחירה, היו ישראל יכולים לטרב או להתחרט בשלב מסוים, אך מאחר שהתורה ניתנה בכפייה, כמו שאדון נותן לעבדיו, אין כל אפשרות לבטל את הקשר לתורה.

פרק שמיני

יחס הכניעה למידות הטובות

ייחוד מידת האדנות לבורא

קבלת כל חובות העבודת

אבל אם הכניעה סמוכה למידות הטובות, או המידות הטובות סמוכות לה, אמר בתשובת זה:

מן הידוע אצלנו, כי תחלת מה שמתקיים בו העבודה לאלהים מן האדם הוא, שיתנצל לו ממידות האדנות, וייחד אותן לו בלבד, ושיקבל על עצמו כל מידות העבודת לבורא, כי העבודת והאדנות הן משער המצטרף, אשר תתחייב מציאת כל אחד במציאת האחר, שהאדם איננו ראוי לשם עבד, עד שיהיה לו אדון, והאדון לא יהיה ראוי לשם הזה עד שיהיה לו עבד. וכל אחד מהם פענן הקונה והקנוי, איננו קודם את חברו בשם ובערך.

ולא תתקיים העבודה מן האדם לאלהים, אלא עד שיקבל על עצמו כל מידות העבודת, והן הכניעה והשפלות לפניו, ושיתנצל לו מכל מידות האדנות, שהן הגדלה, והיקר, והגבה, והתפארת, והגאון, והדומה לזה. ואמר אחד מן החכמים: הגדלה מעטה הבורא, ומי שרצה להנכס עליו במעטהו, כאלו רצה להדמות לו, ואמר דוד (תהלים צג, א): "וי מלך גאות לבש".

ואין מדה טובה למאמין עד שיפרע החובה, כמו שאמר הפתוב (שמואל א טו, כב): "הנה שמעו מזבח טוב". ולא תתקיים לו החובה עד שיקבל עליו עבודת הבורא, ולא תתקיים לו עבודת הבורא אלא ביחודו אותו בכל מידות האדנות, ושיתנצל מהן לשמו. ולא יתכן זה ממנו, אלא אם יתחייב אליו בכל מידות העבודת. ולא תתכן ממנו העבודת, אלא באמון קניעתו לאלהים, ושפלותו ושחותו לפניו, כאשר הקדמנו.

וזה מחייב שתהיינה כל המידות הטובות והחובות סמוכות לכניעתו, והיא ראש ותחלה להן.

והדין נותן בעבור זה שלא תתכן מדה טובה למי שלבו רק מהכניעה לאלהים, ויש בלבבו מאומה מן הגאון והגדלה.

ולכן ראש התשובה: השפלות והשחות והכניעה, כמו שאמר הפתוב (דברי הימים ב, יד): "ויקנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרךיהם הרעים", ואמר (דברי הימים ב, יז): "בנקעו לא אשחיתם".

אם הכניעה וכו' - האם הכניעה נקנית לאדם לאחר קנייתו את שאר המידות הטובות או שמא המידות הטובות נובעות ממידת הכניעה. תחלת מה וכו' - הבסיס לעבודת אלוהים. שיתנצל לו - שישלך עצמו. ממידות האדנות - התנהגות של אדון. וייחד אותן לו - ייחס אותם לה'. משער המצטרף - מושגים תלויים וקשורים זה לזה. הקונה והקנוי - אין קונה בלי קנוי (חפץ). איננו קודם את חברו - לעולם יופיעו ביחד, כי אין עבד בלא אדון. מעטה - לבוש. שיפרע החובה - יקיים את המוטל עליו. שמע - לשמוע ולקיים מצוות. באמן - באמת. סמוכות - נובעות.

